

Kureyşan Aşireti'nin/Ocağı'nın 16. Asırdaki Kureyş Cemaati ile Tarihsel Bağlamdaki Yakınlığı*

The Relation in The Historical Context of the Qurayshin Tribe (Family) with the Quraysh Community in the 16th Century

Kibar TAŞ**

Özet

Bu çalışmada, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü ve Gaziantep/Yavuzeli/Yukarı Kayabaşı Köyü kökenli (Bunların çoğu bugün Adıyaman/Kındırali Köyü'nde yaşamaktadır.) Kureyşan aşireti/ocağı ile 16. asırda Orta Anadolu'da özellikle Konya ve Karaman yörelerinde yaşamış olan Kureyş cemaati arasındaki bağlantı üzerinde durulacaktır. Bunlar arasındaki soy birliği hakkında, gerek sözlü kaynaklara, gerekse arşiv belgelerine dayanarak, bazı yeni bilgiler verilecektir.

Bu bağlamda ilk olarak, Kureyşan ocağı ve ataları Seyyid Mahmud-ı Kebir'in (Kureyş) hayatı hakkında, sözlü ve yazılı kaynaklara dayanarak genel bir bilgi verilecektir. Sonra da 13. asrın başında bugünkü Tunceli/Mazgirt yöresine gelen ve kısa bir süre sonra yörenin küçük olması sebebiyle Orta Anadolu'ya göç eden Kureyş aşireti (arşivlerde cemaat olarak geçmektedir) ile ilgili arşiv kaynaklarına dayanarak, bazı veriler ortaya konulacaktır. Bu belgelerden, hem Kureyş cemaatinin yaşadığı yerler, hem de Kureyş adlı yerleşim yerleri hakkında çeşitli bilgiler elde edilmiştir. Buradaki amaç, sözlü kaynaklar tarafından, bugünkü Kureyşan ocağı ile 16. asırdaki Kureyş cemaati arasında var olduğu ileri sürülen tarihi bağın, yazılı belgelerce desteklenip desteklenmediğini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Kureyşan Aşireti/Ocağı, Kureyş Cemaati, Tunceli/Nazımiye, Gaziantep/Yukarı Kayabaşı, Adıyaman/Kındırali, Konya, Karaman

* Bu makale, Kibar Taş, *Dünü ve Bugünü İle Kureyşan Aşiretleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Ankara 2017), adlı basılmamış doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Kibar Taş, e-mail: tas.kibar01@gmail.com

Abstract

In this study, the relation of the Qurayshin tribe/family which has its origins in Tunceli/Nazımiye/Zeve Village and Gaziantep/Yukarı Kayabaşı Village (Today, most of them live in Adıyaman/Kındırali Village.) with the Quraysh community which has lived in Middle Anatolia especially in the regions of Konya and Karaman during the 16th century will be focused on. About the genealogical association between these, based on oral sources and archive documents, will be tried to give some new information.

In this context, firstly, general information will be given about the life of the Qurayshin family and their ancestors Seyyid Mahud-ı Kebir (Quraysh), based on verbal and written sources. Then, some data about the Quraysh tribe (It is named as the community in archives.), which came to the regions of today's Tunceli/Mazgirt in the beginning of the 13th century and emigrated after a short period of time to Central Anatolia due to the smallness of territory, will be revealed based on archive documents. From these documents, a variety of information has been obtained about both of areas where Quraysh community lived and the settlements called Quraysh. The aim here is to show whether or not the historical relationship, which is claimed by oral sources, between the present Quraysih family and the Quraysh community in the 16th century is supported by written documents.

Keywords: Qurayshin Tribe/Family, Quraysh Community, Tunceli/Nazımiye, Gaziantep/Yukarı Kayabaşı, Adıyaman/ Kındırali, Konya, Karaman

Giriş

Kureyş Aşireti, sözlü kaynaklara göre, Kırmanşah ya da Horasan'da yerleşik iken, Moğol Devleti'nin kurulması sonrası başlayan tehlikeli süreçte, yurtlarından kalkıp 13. asrın başlarında Dersim yöresine gelmiştir. Oldukça kalabalık ve farklı meslek erbabından (demirci, terzi, yazar, derviş, sanatçı vd.) üyeleri olan bu aşireti, yine sözlü kaynaklara göre, o dönem 7 Ak-sakal (yaşça büyük derviş) yönetiyordu. Ak-sakallar içinde önde gelen ise bugün Seyyid Mahmud-ı Kebir olarak da bilinen Kureyş'in babası Seyyid Mahmud adlı bir derviştir. Sayıca fazla ve farklı meslek sahibi olan bu insanlar, yörenin küçük ve dağlık olması hasebiyle, aşiret yöneticisi olan Seyyid Mahmud tarafından Anadolu'nun içlerine gönderilmişlerdir.¹

¹ Bu çalışmada verilen sözlü bilgilerle ilgili görüşme yapılan kişiler şunlardır: Hasan Taş, *Aydın*, 12 Haziran 2014; Memed Akyüz, *Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü*, 31 Temmuz 2014; Haşim Kızılkın, *Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü*, 31 Temmuz 2014; Celal Abbas Şahin, *Akşehir*, 13 Haziran 2015; Kureyşan Zülfikar Dedeoğlu, *Adıyaman*, 25 Haziran 2015;

Bu tarihten itibaren aşiretin bir kısmı Anadolu'ya yayılırken, bir kısmı da Tunceli/Mazgirt yöresinde kalmıştır. Anadolu'ya yayılanlar çoğunlukla o dönem Anadolu Selçuklularının merkezi olan Konya taraflarına gitmiş, Karaman'a yerleşmişlerdir. Sonraki asırlara ait Osmanlı belgelerinde Kureyş ismi hem cemaat hem de yer ismi olarak, aşağıdaki kısımda da verileceği üzere, sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Aşiretin geri kalan kısmı Mazgirt ve çevresinde yaşarken yöreye Anadolu Selçuklu sultanı gelir. Alaeddin Keykubad'ın, kerametlerini duyduğu Kureyş'i yanan fırında sınaması² ve sonrasında dervişin istediği yere gidip yerleşebileceğini söylemesi üzerine, o sırada Mazgirt ve çevresinde bulunan aşiret üyelerinin bir kısmı Kureyş ile birlikte Tunceli/Nazımiye yöresine gidip yerleşirler. Kureyş burada iken evlenmiş ve çocukları olmuştur. Daha sonra kalabalık sayıdaki talipleriyle buradan ayrılmış ve pek çok yeri gezmiştir. En son da Gaziantep/Yukarı Kayabaşı'na gelip yerleşmiş ve burada vefat etmiştir. Buradaki soyu da asırlar içinde çoğalmış ve sonra Adıyaman/Kındıralı'ye göçmüşlerdir. Birkaç aile daha sonra tekrar Kayabaşı'na dönmüştür.

1. Kureyşan Aşireti

Bugün, Kureyşan aşireti/ocağı mensupları, kendilerinin peygamber soyundan geldiklerine inanırlar. Çünkü onlara göre, ataları olan Seyyid Mahmud-ı Kebir (Kureyş), 7. İmam Musa-i Kazım aracılığı ile Ehl-i Beyt soyuna dayanmaktadır. Bunun kanıtı da, Alaeddin Keykubad'ın, Kureyş'i³ yanan fırında ateşle sınaması ve sonrasında elinde bulunan ve peygamber döneminde yazılan şecereye mühür basarak, Kureyş'in seyyidliğini kabul etmiş olmasıdır. Nitekim Osmanlı hükümdarları zamanında da şecereye mühür basma geleneği devam etmiştir. Şecereye eklenen sonraki asırlara ait yazılardan, Orhan Gazi'den I. Mahmud'a kadar pek çok padişahın bu şecereyi gördüğü anlaşılmaktadır.⁴

Zeynep Keskin, *Gaziantep/Yavuzeli/Yukarı Kayabaşı*, 25 Haziran 2015; Kamil Doğan, *Ankara*, 19 Haziran 2015; Hıdır Demircan, *Tunceli/Merkez*, 02 Ağustos 2016; Haskar Taş, *Aydın*, 12 Haziran 2014; Mehmed Yıldız, *Tunceli/Merkez*, 4 Ağustos 2014.

² Bugün Tunceli ve farklı yörelerde bulunan ve Osmanlı padişahlarının tuğralarını taşıyan şecere nüshalarında da (Eylül/Ekim 1747 tarihli I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan Şecere ile 10 Kasım 1721 tarihli III. Ahmet'in Tuğrasını Taşıyan Şecere) bu olay anlatılmıştır. Ancak bunlar, sözlü anlatıların aktarılması ve bunları hatalı yorumlayarak yazanlar nedeniyle bazı farklılıklar göstermektedir. Bu hataların sebepleri ayrıntılı bir şekilde Doktora Tezimizde anlatıldığı için burada tekrar edilmeyecektir. Bu konuda bkz. Kibar Taş, *Dünü ve Bugünü İle Kureyşan Aşiretleri*, (basılmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s.86-92.

³ Sözlü kaynaklara göre Alaeddin Keykubad'la karşılaştığı sırada Kureyş'in yaşı otuza yaklaşmıştır.

⁴ Bununla ilgili olarak I. Mahmud'un Tuğrasını taşıyan şecerede; *ceddimiz Sultan Murad'tan ta Sultan ibtidası Sultan Alaeddin ve Sultan Orhan Hazretlerinden bu ana kadar silsile-*

Ancak bugünkü Tunceli/Nazımiye ve Gaziantep/Yukarı Kayabaşı köyü kökenli Kureyşan aşireti bu ismi, Hz. Muhammed'in mensup olduğu Kureyş kabilesinden değil de, ataları olan ve yukarıda anlatıldığı üzere, 13. asrın başında Kureyş aşiretiyle birlikte genç yaşta⁵ Anadolu'ya göç eden ve bu aşiretin bir mensubu olan Kureyş'in isminden dolayı almıştır. Bugün Tunceli'de bulunan ocakların çoğu, 13. asrın başında buraya göç eden Kureyş aşiretine dayanmaktadır. Ancak bunlar hangi atadan geliyorsa onun ismini kullanmışlar, Kureyş aşiretinin ismini kullanmamışlardır. Mesela Baba Mansur da Kureyş aşiretinin bir üyesi idi. Fakat bugün bu soydan gelenlere Kureyşliler değil, Baba Mansurlular denmektedir.

Sözlü anlatılara göre, Nazımiye yöresine yerleştikten sonra evlenen Kureyş'in, 7 oğlu, 2 kızı (isimleri Haskar ve Zel) olur. Bunlardan Haydar isimindeki oğlu genç yaşta sır olur. Soyu diğer 6 oğlundan devam eder. Bu oğulların isimleri şöyledir: Mahmud (lakabı 'şıh'), Ali, Kali, Mevali, Hüseyin, Kud (kötürüm olduğu için bu lakapla anılmış). Bugün Tunceli'deki Kureyşan ocağı, bu kollar ile bunlardan ayrılmış ve genişlemiş (Gazi, Süleyman, Gülabi vd.) kollardan oluşmaktadır. Sayıca fazla olduğu için aynı zamanda aşiret olarak da anılmaktadır.

Kureyş isimli dervişten devam eden bir kol da, Gaziantep'in Yavuzeli ilçesinde bulunan Yukarı Kayabaşı Köyü'ne dayanmaktadır. Bunun sebebi de, Kureyş'in Tunceli'deki mekândan gitmesidir. Yaklaşık 13. asrın ortasında çok sayıdaki talibi ile birlikte buradan ayrılan Kureyş, hem Anadolu'yu hem de Suriye, Mısır gibi başka ülkeleri gezmiş ve en son Gaziantep'e yerleşmiş ve burada vefat etmiştir.⁶ Bu yörede de Sadır/Sadel isminde, Saatlik Kureyş de denilen bir oğlu olmuştur. Bugün Tunceli/Nazımiye/Zeve'de Kureyş'in mekânı (yaşadığı ev) bulunurken, Yukarı Kayabaşı Köyü, Zırar/Zirali mevkiinde de türbesi (defnedildiği yer) bulunmaktadır. Kureyş'in türbesinin biraz uzağında da oğlunun türbesi vardır. Yine bugün, Yukarı Kayabaşı'nda ancak 5-6 Kureyşanlı ev bulunurken, büyük çoğunluğu Adıyaman/Kındırali Köyü'ne yerleşmiştir. Bu da sözlü anlatılara göre asırlar evvel yaşanan mecburi bir göçten kaynaklanmıştır.

Tunceli'de ise Kureyş'in soyundan gelenler, hem Tunceli'nin geneline hem de diğer illere yayılmışlardır. Bugün Kureyş'in mekânının olduğu yere Deu Kureyş (Kureyş'in Köyü) denmektedir.

i mezbur *ma'lum ve ma'ruf olub...* ifadesi kullanılmıştır. Şecere nüshaları yukarıda künyesi verilen doktora tezimizde verilmiştir.

⁵ Sözlü kaynaklara göre Kureyş Tunceli/Mazgirt yöresine geldiği sırada ilk gençlik yıllarındadır. Yani yaşı yirmiye yakındır.

⁶ Sözlü kaynaklara göre Kureyş vefat ettiğinde yüz yaşını geçmiştir.

2. Kureyş Cemaati

Dersim yöresinden 13. asrın ilk çeyreğinde Orta Anadolu'ya göç eden Kureyş aşireti, yıllar sonra, 16. asırdaki belgelerde Kureyş cemaati olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu asırdan itibaren Konya, Karaman, Ankara, Akşehir, Kütahya, Uşak gibi illerde gerek Kureyş cemaati, gerekse Kureyş yer isimlerine sıkça rastlanılmaktadır.

Aşiretin 13. asrın ilk çeyreğinde yerleştiği Konya ve Karaman yöreleri, bu dönemden, Osmanlıların Karamanoğulları topraklarını kesin ele geçirdiği 15. asrın sonuna kadar sürekli bir mücadele sahası olmasına rağmen, aşağıda da belirtileceği üzere, 1500'deki tahrirde aşiretin ismi bölgede hala varlığını korunmaktaydı. Bu da bölgeye göç eden aşiretin kalabalık olduğunun bir göstergesidir. Ancak 1584 tarihinden itibaren Konya ve Karaman bölgesinde Kureyş ismi cemaat ismi olarak artık belgelerde geçmemekte, sadece yer ismi olarak kullanılmaktaydı.

Osmanlı arşiv belgelerinde Kureyş kelimesi taratıldığında, bu adın hem sahis, hem yer, hem de cemaat ismi olarak kullanıldığı görülecektir. Bu kelime belgelerde Kureyş, Kureş, Kırış, Kuriş, Koriş, Koraş gibi çeşitli şekillerde transkript edilmiştir. Bütün bu farklı okumalar, yazılan Osmanlıca kelimedede **ك** (y/i) harfinin yazılıp yazılmamasından ve yanlış okumadan kaynaklanmaktadır. Mesela, 16. asırda Karaman'a bağlı Kureyş Kazası'nın ismi bazı yerlerde **ك** (y/i)

harfi ile **كوريش** şeklinde yazılmış ve Kureyş olarak okunmuşken, **ك** (y) harfi olmadan yazıldığında ise Kuriş, Koriş vb. şekilde okunmuştur. Bazen de aynı defterin bir sayfasında y ile bir sayfasında da y olmadan yazıldığı olmuştur.

Osmanlı Arşiv belgeleri üzerinde yaptığımız araştırmada, Kureyş adı tahrir defterleri, temettuat defterleri, nüfus defterleri ve pek çok belgede karşımıza çıkmıştır.

Aşağıda öncelikle, bu arşiv belgelerinde adı geçen Kureyş adındaki cemaatten ve bu cemaatin yayıldığı sahadan, sonra da Kureyş olarak isimlenen idari birimlerden bahsedeceğiz.

2.1. Arşiv Belgelerine Göre Kureyş Adlı Cemaatlerin Yaşadıkları Yörelere

Bir cemaat ismi olarak Kureyş adına ilk olarak, 16. asırda yapılmış olan tahrirde ait defterde rastlanılmaktadır. 906/1500-1501 tarihli Karaman Vilâyeti'ne ait tahrirde Kureyş cemaatinin adının geçtiği en eski tarihli kayıt yer almaktadır. Defterde vilâyete bağlı Eski İl Kazası'nda Kureyş Melikşah Cemaati

~~ما عیونین ماک~~ adında bir cemaat bulunmaktadır.⁷ Halaçoğlu bu cemaatin Beğdili Boyu'na mensup olduğunu belirtse de⁸ büyük olasılıkla Kureyş cemaati bu boyun topraklarında yayıldığı için onların arasında gösterilmiştir. Cemaatin isminde Melikşah adının olması ilginçtir. Belki de kendilerinin eskiden Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı olduklarını belirtmek için bu adı almışlardır. Ancak tahrir defterinin bir başka sayfasında Cemaat-i Kureyş maa Deveklık ~~ما عیونین ماک~~ isminde sadece Kureyş ismini taşıyan bir başka cemaat de yer almaktadır.⁹ Bu cemaat 924/1518-19 tarihinde¹⁰ ve 928/1521-22 tarihinde¹¹ yapılan başka tahrirlerde de yine Karaman Vilayeti sınırları içinde görünmektedir.

1500 tarihli tahrirde ismi geçmeyen, ancak 1518'deki tahrirde görülen bir başka Kureyş adlı topluluk da Kureyş Marakak Cemaati'dir ~~ما عیونین ماک~~. Bu tarihte Karaman Vilayeti'nin Eski İl Kazası'nda yerleşiktirler.¹² Halaçoğlu, bu cemaatin de, Kureyş Melikşah Cemaati gibi, Beğdili Boyu'na mensup olduğunu belirtmektedir.¹³ Bu cemaat 1521-22 tarihinde de yine aynı bölgede 262 vergi veren neferiyle yaşamaya devam ediyordu.¹⁴ Bu da bize gösteriyor ki 1521 tarihinde Karaman Vilayeti sınırları içinde Kureyş adıyla isimlenmiş iki cemaat yerleşikti.

Kureyş cemaati ile ilgili bir başka kayıt da 937/1530 tarihine aittir. Bu tarihte tutulan Karaman Vilayeti'ne ait muhasebe defterinde Eski-il Kazası'na tabi yine bir öncekiler gibi Kureyş Melikşah Cemaati¹⁵ ve Kureyş Marakak Cemaati¹⁶ adındaki iki cemaat yer almaktaydı.

1530 tarihine kadar Karaman Vilayeti'nin Eski İl Kazası'na tabi oldukları gözlenen bu iki cemaatten, 992/1584-85 yılına gelindiğinde sadece Kureyş Marakak Cemaati'nden bahsedilmektedir. Bu cemaatin de Konya Sancağı'na bağlı Kureyş Kazası'nda olduğu görülmektedir. Bu tahrirde cemaatin nüfusu yaklaşık 268 neferdir ve cemaat Marakak, Çukur Viran, İne Gazi Kara Kedi ve Mandem karyeleri ile Ekizce, Düden, Sululuca, Ulu (?) Pınar ve Karaca Viran

⁷ BOA, TD, nr. 32, s.15 (vergi veren nüfus 17 nefer.)

⁸ Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, IV, Togan Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.1548.

⁹ BOA, TD, nr. 32, s.18.

¹⁰ BOA, A. DFE (*Bâb-ı Asâfî, Defterhâne-i Âmire*), nr. 667, s.46-48 (vergi veren nüfus 163 nefer).

¹¹ BOA, TD, nr. 1061, s.69-70 (vergi veren nüfus 190 nefer).

¹² BOA, A. DFE, nr. 667, s.49-51 (vergi veren nüfus 225 nefer).

¹³ Halaçoğlu, a.g.e., IV, s.1547.

¹⁴ BOA, TD, nr. 1061, s.70-72 (vergi veren nüfus 262 nefer).

¹⁵ *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530)-I*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1996, s.235 (vergi veren nüfus 190 nefer).

¹⁶ *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman...*, s.233 (vergi veren nüfus 262 nefer).

mezralarına yayılmıştır. Defterde bu yerlerin kadimden Kureyş Marakak Cemaati'nin yurtları ve yaylakları olduğu ifade edilmiştir.¹⁷ Bu cemaatin nüfusunda, 1521'den 1584'e kadar yaklaşık 60 yıllık süreçte 6 neferlik bir artış olamayacağına göre, ya kendi içinden farklı isimde cemaatler çıkmış ya devletçe yeni isimler verilmiş ya da göç etmişlerdir.

Bundan başka 992/1584-85 tarihinde Akşehir Sancağı'nda yapılan bir tahrirde de, buraya bağlı İshaklı Nahiyesi'nde Kureyş Cemaati adıyla bir topluluk yaşıyordu.¹⁸ Bu cemaat de Beğdili Boyu'na mensuptu.¹⁹ Ancak, defterde cemaatin adı öncekiler gibi Melikşah veya Marakak adlarıyla birlikte kullanılmamış sadece Kureyş adı ile anılmıştır. Sözlü kaynaklarda Kureyş Aşireti mensubu olarak anılan Seyyid Mahmud Hayrani de bu yörede yaşamış ve türbesi de bugün Akşehir'de bulunmaktadır.²⁰

Defterdeki bilgilere göre cemaat beş mahallede ikamet etmektedir. Bunlar Bağda/Yağda, Kaş Kuyusu, Kızıl Kuyu, Baş Kuyu ve Gök Ahur mahalleleridir. Defterde bu cemaatin yurtlarının Bağda/Yağda ve Kaş Kuyusu mezraları olduğu da yazmaktadır. Bu mahallelerden Bağda/Yağda'da 35, Kök (Gök) Ahur'da 72, Baş Kuyusu'nda 36, Kaş Kuyusu'nda 61 ve Kızıl Kuyu'da ise 23 nefer vergi vermektedir. Bu cemaatten alınan toplam vergi ise 10.000 akçedir.

Yine bu deftere, biri 16. asra, diğeri de 18. asra ait iki belge de eklenmiştir. Receb 942/Aralık 1535'e ait belgede, Kızıl Kuyu, Baş Kuyu, Gök Ahur ve Üç Kuyu mahalleleri ile Kozören Karyesi arasında yaşanan mera ve yaylak anlaşmazlığından bahsedilmiştir. Mahalleli mera ve yaylanın atalarından beri kendi tasarruflarında olduğunu ileri sürerek, Kozören ahalisinin kendi yerlerine girmelerinin men edilmesini istemektedir. Diğer belge ise yukarıdan aşağıya ikiye ayrılmış şekilde kaydedilmiştir. 1145/1732-33 tarihli bu belgede Kureyş cemaati ile ilgili verilen bilgiler, 152 yıllık sürede sanki hiç nüfus değişmemiş gibi, eski defterden (Defter-i Atikden) aynen kopya edilmiştir. Tek fark yukarıda verildiği gibi 992/1584-85'te 36 olan Baş Kuyusu mahallesindeki nefer sayısı, burada 33 olarak gösterilmiştir. Yine bu belgede hariçten bazı kimseler tarafından kullanılmaya çalışılan Kızıl Kuyu ve diğer mezraların, ziraat ile uğraşan Kureyş cemaatinin tasarrufunda olduğunu ve bunun 942/1535 tarihinde yazılmış olan bir hüccetle de kayıt altına alındığı ifade edilmiştir.²¹

¹⁷ TKA, TD, nr.149, s. 46-57.

¹⁸ TKA, TD, nr. 146 (eski no:287), vr. 65, 79. (Halaçoğlu'nun eserinde bu defterin numarası yanlışlıkla 106 olarak verilmiştir.)

¹⁹ Halaçoğlu, a.g.e., IV, s.1547.

²⁰ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yayınları, 11. Baskı, Ankara, 2009, s.245 (dipnot 1).

²¹ TKA, TD, nr. 146, vr. 65, 79.

Cevdet Türkay, arşiv belgelerini kullanarak hazırladığı eserinde sadece Akşehir'deki Kureyş topluluğuna yer vermiştir.²² Büyük olasılıkla o dönemde arşivdeki bazı defterlere, tasnif edilmediğinden olacak, ulaşamamıştır. Ancak bu topluluğa cemaat değil de aşiret demiştir. Oysa Akşehir'de yapılan 1584 tarihli tahrirde Kureyş Cemaati adı açık bir şekilde defterde geçmektedir.

Kureyş, bir cemaat adı olarak, 1584 tahririnden itibaren yukarıda da belirtildiği üzere Konya ve Karaman'da değil de Akşehir'e ait belgelerde geçmektedir. Bu tarihten itibaren bir cemaat ismi olmaktan ziyade yer ismi olarak anılmaya başlanmıştır. Osmanlı o dönemde iç karışıklıklar içindedir ve yine bu dönem, Celali İsyanlarının da²³ başladığı bir dönemdir. Bu sebepten cemaatler dağıtılıp, yerleşik hayata geçirilmiş olabilir. Aynı şekilde bu tarihten itibaren, Kureyş'in daha önce bağlı olduğu Bayburd Kazası'nı kuran Bayburd Cemaati de belgelerde zikredilmemektedir. Turgud Cemaati'nden ise sadece 1642 yılına ait Maliyeden Müdevver defterde, o da Turgud Beyoğulları Cemaati olarak bahsedilmektedir.²⁴

2.2. Kureyş Adlı Yerleşim Yerleri

Anadolu'da Kureyş isminin bir yöreye verilmesi ile ilgili ulaşılabilen en eski kayıt, İbnü'l-Esir'in eserinde bulunmaktadır. O, Moğolların 1230-31'de Anadolu'daki saldırılarından bahsederken, el-Kureyşkiye Vadisi²⁵ adlı bir yerden

²² Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2005, s.102.

²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1 Türk Tarih Kurumu, 6. Baskı, Ankara, 2003, s.99-113.

²⁴ BOA, MAD, nr. 5512, s.15.

²⁵ Celâleddin'in Moğolların önünden kaçmasından sonra Moğollar Amid çevresine saldırarak bütün etrafını; Erzen, Meyyâfârikîn şehirlerini yağmalayıp oradan Es'ard (?) şehrine gidip saldırıya geçmişlerdi. Fakat Es'ard halkı onlara karşı direnince Moğollar bunlara emân vermiş ve sonunda şehre saldırarak onları teslim alınca fırsatı ele geçirdikleri anda Es'ard halkına karşı kılıçla saldırarak öldürmeğe, hatta tümünü yok etmeğe başlamışlardı. Gerçekten Es'ard halkından kaçıp saklanabilen çok küçük bir grubun dışında kimse kalmamıştı.

Bana o sıralarda Amid'e gitmiş bulunan bir tüccar bunlarla ilgili olarak "Amid çevresinde öldürülenleri saydığımızda on beş bin kişinin Moğollar tarafından şehit edildiğini görmüştük." demiştir. Bana bu meseleyi anlatan tüccar o sıralarda Es'ard'dan Amid'e doğru geldiğini ifade etmişti...

... Es'ard'ın Moğollar tarafından kuşatılması beş gün sürmüştü.

Moğollar buradan ayrılıp Tanza üzerine yürümüş ve aynı zulümleri burada da uyguladıktan sonra Tanza yakınlarında bulunup "el-Kureyşkiye Vadisi" adıyla bilinen bir vadiye girmişlerdi. Bu bölgenin ve vadinin akarsuları, kaynakları bir hayli bol, bahçeleri yoktu. Fakat yolları daracık olduğu için "el-Kureyşkiye Vadisi" halkıyla Moğollar arasında meydana gelen çatışmalarda buranın yerlileri düşmanı daba da içeri girmekten alıkoymuş, bunlar da öldürebildiklerini öldürüp

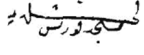
bahs etmektedir. Her ne kadar bu yerin tarifi Dersim yöresine benzese de²⁶ bu kesin değildir. Ayrıca yukarıda bahsedildiği üzere, bu tarihte Kureyş Aşireti Dersim yöresine geledi fazla bir zaman geçmemiştir. Bu sürede yöreye isimlerini vermeleri ve bu ismin yayılması mümkün mü, bilinmez.

Osmanlı arşiv belgelerinde ise Kureyş adı, Anadolu'da özellikle Karaman, Konya, Uşak ve Ankara'ya bağlı çeşitli idari birimler için kullanılmıştır.

Belgelerde, Kureyş ismini köy, mezraa, mahalle, kasaba ve kaza gibi farklı idari birimlerin adı olarak görebiliyoruz. Kureyş²⁷ adına çoğunlukla yalın olarak rastlansa da, Kureyş-i Sagir ve Kureyş-i Kebir ile Kureyşözü gibi yer isimleri de mevcuttur. Yıllara göre Kureyş adını alan yörelerden, ulaşılabilenler, aşağıda verilmiştir.

İlk olarak Kureyş yer adına ilginç bir şekilde Karaman'da değil de Ankara'da rastlamaktayız. Oysaki 1500, 1518 ve 1521 tarihlerinde Karaman'da yapılan tahrirlerde Kureyş Cemaati adında birden çok cemaat vardır. Eğer bu tarihlerde Kureyş yer isimleri varsa da biz ulaşamadık.

929/1522-23 yılında Ankara Sancağı'nda yapılan tahrirde, Ankara Kazası'na bağlı bir mezranın Kureyşözü adını taşıdığını ve burada 69 vergi mükellefi neferden oluşan Sûfi Cemaati'nin yaşadığı görülmektedir.²⁸ Anadolu Vilayeti'nde tutulan muhasebe kayıtlarına göre de 937/1530'da Ankara'da

Kureyş Mescidi adında, 26 hane, 4 mücerred ve 1 imamdan oluşan bir mahalle bulunmaktadır.²⁹

Yine 1530 yılına ait başka bir defterde ise Hüdavendigar Livası'na tabi Gönen Kazası'nda bulunan Gönen Çayı'nın kıyısında Kureyş isimli bir köye rastlanmaktadır. Bu köyde 12 hane, 13 mücerred ve bir imam yaşamaktadır. Buradan alınan toplam vergi ise 1697 akçedir.³⁰ Ayrıca bu defterde yer alan

oradan arzı ettiklerine ulaşmadan geri dönmüşlerdi. Bkz. İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih*, Cilt:10, ter. Ahmet Ağrakça..., Hikmet Yayınları, İstanbul, 2008, s.352-353.

²⁶ Bingöl, *Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar, Oymaklar ve Boylarla İlgili Araştırma Sonuçları*, Gıyasettin Aytas (Editör), Ankara, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2010, s.133.

²⁷ Cevdet Türkay'ın hazırlamış olduğu eserde de Kureyş ve Kureyşözü kazaları ve burada yaşayan aşiret ve cemaatlerden bahsedilmektedir; ancak bu bilgilerin hangi belgeden alındığı ve hangi tarihli olduğu belirtilmemiştir. Bkz. Türkay, *a.g.e.*, s.137, 218, 223, 265, 324, 467, 488, 601, 632, 670.

²⁸ BOA, TD, nr. 117, s. 572.

²⁹ 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)-I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1993, s.338.

³⁰ 166 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1995, s.162.

Teke Livası dahilinde de Kureşler/Kuraşlar Karyesi adında bir köy bulunmaktadır ve bu köyde Kışla Cemaati yerleşiktir.³¹

971/1563 tahririnde geçen bir başka kayıt da, Maraş Sancağı'na bağlı Kureyş adındaki bir mezraa ile ilgilidir. Bu tarihte Bayır Cerid (Karamanlu) Cemaati, bu mezraayı yaylak olarak kullanıyordu.³²

979/1571-72'de Ankara Sancağı'nda yapılan diğer bir tahrirde de, 1522 tahririnde adı geçen Kureyşözü Mezrası'nın hala varlığını koruduğu ve elli yıllık bir sürede nüfusunu bir hayli arttırdığı görülmektedir. Bu tarihte adı Kutlu Kureyş'tir ve bu mezraada bulunan Cennet, Eyercilü, Kökgözlü, Alayundlu, Derziler, Süleyman Fakihlü, Gedüklü, Derzi Evliyalu, Sûfi Dedelü adındaki cemaatler ziraatle uğraşıyorlardı.³³

16. asrın sonuna gelindiğinde ise Konya Sancağı'na bağlı Kureyş Kazası'nı görüyoruz. 992/1584-85'de sancakta yapılan tahririn hemen başında Turgud'a bağlı nahiyeler arasında Nahiy-i Kureyş³⁴ adı geçmektedir. Bu tarihte Kureyş Kazası'na bağlı yaklaşık 50 civarında köy olduğu görülmektedir.³⁵

1000/1591 yılında yapılan diğer bir tahrirde de Karaman Vilayeti'nin Konya Sancağı'nda yine Kureyşözü Kazası yer almaktadır. Tahririn başında, Kaza-i Kureyşözü müfrez-i Kaza-i Turgud ve Kaza-i Kureyşözü müfrez-i Kaza-i Bayburd kayıtları yer almaktadır.³⁶ Bununla, Kureyşözü kazalarının, Turgud ve Bayburd kazalarından ayrılarak kurulduğu ifade edilmektedir. Bu tarihte, Turgud Kazası'ndan ayrılarak oluşturulmuş Kureyşözü'nde, Tazılar, Yamanlu, Tahırlu ve Şahinler gibi cemaatler yerleşik iken³⁷ Bayburd'dan ayrılarak kurulan Kureyşözü'nde ise Taceddinlü, Türkman, İl Eminlü, Karaca Keçilü, Kara Keçilü, Dündarlu, Ak Alilü, Emir Hacılı ve Dudılar gibi cemaatler bulunuyordu.³⁸

Halaçoğlu bu cemaatlerin Kayı, Beğdili, Alayundlu, Avşar, Büğdüz, Bayındır, Peçenek ve Bayad gibi Oğuz boylarına mensup olduklarını belirtmektedir.³⁹

1591 tahririnden sonra Kureyş adını gördüğümüz en eski tarihli belgelerden biri de Maliyeden Müdevver Defterlerdir (MAD). Bu defterlerden

³¹ 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), s.594.

³² TKA, TD, nr. 116, vr. 117.

³³ TKA, TD, nr. 76, vr. 71, 74, 88-89, 91, 114-117.

³⁴ TKA, TD, nr.149, giriş.

³⁵ TKA, TD, nr.149, s. 46-57.

³⁶ BOA, TD, nr. 636, s.1.

³⁷ BOA, TD, nr. 636, s.70. (1591 tarihinde 47.700 kuruş esb (at) vergisi ödemişlerdir).

³⁸ BOA, TD, nr. 636, s.82. (1591 tarihinde 49.500 kuruş esb (at) vergisi ödemişlerdir).

³⁹ Halaçoğlu, a.g.e., I-V arası ciltlerin pek çok yerinde.

biri olan 1009/1600-1601 tarihli defterde bahsedilen Karaman Vilayeti'ndeki mukataalardan birinin adı Kureyş'tir.⁴⁰

Diğer bir Maliyeden Müdevver Defter ise 1052/1642-43 tarihlidir ve burada da Konya Liva'sına bağlı Kureyşözü Kazası'na ait bir kayıt yer almaktadır.⁴¹ Kazaya çok sayıda köy bağlı olduğu gibi, burada çok sayıda cemaat de yaşamaktadır. Bu defterde adı geçen cemaatler, biri hariç, daha önce 1591'de yapılan tahrirdekilerle aynıdır. Kazada; Tahirlu, Yamanlu, Taceddinlü, Türkman, Taşluca, Dünderlu, Emir Hacılu, Esbkeşan (Atçeken), İl Emünlü, Tazılar, Şeyh Bulduklu Evlâdı (Bulduk Karyesi'nde)⁴² gibi cemaatler yerleştiler. Bu tarihte burada yaşayan cemaatlerden alınan at akçası ise 10.550'dir.⁴³

Kureyş adının kullanıldığı bir başka yer ise Uşak'tır. 1676 yılında Uşak köyleri arasında 19 haneli Kureyş adlı bir köy vardır.⁴⁴

Defterlerden ayrı olarak çeşitli belgelerde de Kureyş adlı yer isimleri geçmektedir. Bunlardan biri 1103/1691 tarihinde Kureyşözü Naibi Mustafa tarafından yazılan bir hüccette⁴⁵ yer alırken, diğeri de 11.Ra.1120/30.06.1708 tarihine ait bir makbuzda geçmektedir. Bu makbuz, Karaman'a tabi Kureyş Belviran Mukataası'ndaki Mehmed ve Osman ağaların harcamalarına dairdir.⁴⁶ 1167/1754 tarihli bir belgede Karaman'a bağlı Kureyş Belviran Mukataasını⁴⁷ ve 1205/1791 tarihinde de Esbkeşan'a tabi Kureyş Kazasını görüyoruz.⁴⁸ 1245/1830 tarihli bir tahriratda Divle maa Kureyş Kazası'nın adı varken⁴⁹ 1252/1839 tarihli iki belgede yine Konya Sancağı'na tabi Divle maa Kureyş Kazası'nın adı geçmektedir.⁵⁰ Ancak belgenin birinde hem Divle maa Kureyş adı hem de Divle maa Kureyş-i Sagir adı birlikte geçmektedir.⁵¹

19. asrın ortalarına doğru yapılan ilk nüfus sayımlarında da Kureyş yer adlarına rastlanılmaktadır. 1246-1261/1831-1845 yılları arasında Konya Sancağı'nda, bulabildiğimiz kadarıyla, yaklaşık on nüfus sayımı yapılmıştır. 1246/1831 tarihinde yapılan ilk sayımdaki nüfus icmal defterinde, Divle maa Kureyş Kazası da bulunmaktadır, ki kazanın Esbkeşân-ı Eski-il'e tabi olduğu

⁴⁰ BOA, MAD, nr. 6185, s.25.

⁴¹ BOA, MAD, nr. 5512, s.22.

⁴² BOA, MAD, nr. 5512, s.22-26.

⁴³ BOA, MAD, nr. 5512, s.56-57.

⁴⁴ İbrahim Etem Çakır, "Uşak Kazâsı (1676 tarihli Avârız Defterine göre)", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, sayı. 28, yıl. 2010, s.43.

⁴⁵ BOA, İ.E.ML. (İbnülemin Maliye), 57/5341-1/6.

⁴⁶ BOA, İ.E.ML. (İbnülemin, Maliye), 97/9172.

⁴⁷ BOA, D..BŞM. (Bâb-ı Defteri Başmuhasebe), 4131/111/1-2.

⁴⁸ BOA, C..SM.. (Cevdet Saray), 60/3030.

⁴⁹ BOA, HAT, 727/34631.

⁵⁰ BOA, C..EV.. (Cevdet Evkafl), 620/31293.

⁵¹ BOA, C..EV.. (Cevdet Evkafl), 642/32363.

belirtilmiştir. Ayrıntılı bir nüfus sayımından ziyade özet bilgilerin verildiği bu deftere göre, kazada 10 köy yer almaktadır. Bu köylerde; tüvana⁵² : 617, sıbyân⁵³: 786 ve musinn⁵⁴ : 631 kişi olmak üzere toplam 2.034 erkek nüfus yaşamaktadır.⁵⁵

1254/1838-39 tarihinde ise sadece Divle maa Kureyş Kazası'nda bir sayım yapılmıştır. Bu sayımda dikkati çeken Kureyş Kazası'na tabi aynı zamanda

Kureyş-i Kebir ve Kureyş-i Sagir adlarında iki köyün de olmasıdır. Kureyş-i Kebir'in erkek nüfusu (kadınlar sayılmadığı için) 170'dir.⁵⁶

Sancakta yapılan bir başka sayım 1256/1841 tarihli dir. Defterde Esbkeşan hassına merbut Eskiil (Muradca), Kureyşözü, Turgud, Türkman ve Bozuluz kazalarının nüfus sayımları yer almaktadır. Bu defterde hem Kureyşözü Kazası hem de Divle maa Kureyş Kazası'nın nüfusları yer almaktadır. 1254/1838-39 tarihli defterdeki gibi burada da Kureyş-i Kebir ve Kureyş-i Sagir karyeleri Divle maa Kureyş Kazası'na tabi olarak gösterilmiştir. Bu tarihte Kureyş-i Kebir'de 175, Kureyş-i Sagir'de de 95 kişi (erkek nüfus) vardır.⁵⁷

Konya'da yapılan nüfus sayımlarından bir diğeri de 1259/1843 tarihli dir. Bu defterde de hem Kureyşözü Kazası hem de Divle maa Kureyş Kazası ve buraya bağlı Kureyş-i Kebir karyesi bulunmaktadır. Bu defterde Kureyş-i Sagir ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Kureyş-i Kebir'in erkek nüfusu ise 145 kişidir.⁵⁸

Osmanlı Dönemi'nde yapılan nüfus sayımlarından başka, yine kaza ve köylerde yapılan emlak ve arazi tahrirlerinde de Kureyş adına rastlanılmaktadır.

1261-1262/1845-1846 tarihlerinde emlak ve arazi tahrirleri yapılan Ankara, Uşak, Akşehir ve Kütahya kazaları bunlardandır. Bu tarihlerde Ankara Eyaleti'ne ait, içinde Kureyş adı geçen dört deftere ulaşılmıştır. Bunlardan ikisi Ankara Kazası'na aittir ve içinde Kureyş Mahallesi'ne ait emlak kayıtları bulunmaktadır.⁵⁹ Diğer ikisinden biri Ankara Eyaleti/Ankara Kazası/Bala Kasabası'ndaki Kureyş Karyesi'ne,⁶⁰ diğeri de Ankara Sancağı/Tabanlı Kazası'na tabi Kureyşli Karyesi'ne ait emlak ve arazi defterleridir.⁶¹

⁵² Tüvana: güçlü, kuvvetli askerlik çağına geliş erkek nüfus demektir.

⁵³ Sıbyân; ergenliğe gelmemiş erkek çocuk için kullanılır.

⁵⁴ Musinn; yaşlı, ihtiyar demektir.

⁵⁵ BOA, Nüfus Defteri No: 3480, s.3.

⁵⁶ BOA, Nüfus Defteri No: 3396, s.147-166, 179-190.

⁵⁷ BOA, Nüfus Defteri No: 3398, s.120, 286, 370, 393.

⁵⁸ BOA, Nüfus Defteri No: 3399, s.51, 116, 150-153.

⁵⁹ BOA, ML.VRD.TMT.d, No:117 ve 17598.

⁶⁰ BOA, ML.VRD.TMT.d, No:15998.

⁶¹ BOA, ML.VRD.TMT.d, No:1108.

Bir diğer emlak ve arazi defteri de Akşehir Kazası'nın 36 haneli Kuraşi (Koraşi) Karyesi'ne **قوراشی** aittir.⁶² Yine aynı tarihli emlak ve arazi tahrirlerinden birinde Uşak Kazası'na tabi Kureyş adlı bir karye varken⁶³ 1845'te Hüdavendigâr Eyaleti/Kütahya Sancağı/Gireği Nahiyesi'nde de 16 haneli Kureyşler/Kureşler Karyesi bulunmaktadır.⁶⁴

İleri tarihli kimi belgelerde de Kureyş yer isimleri mevcuttur. Mesela 1274/1858'e ait bir belge, Uşak Kazası müdürünün, kazaya tabi Kureyşli Karyesi'nde yaşayan müteveffa Mustafa Ağa'dan alacağı olan 4.064 kuruşun tahsili ile ilgiliyken⁶⁵, 1277/1860 tarihli bir belgede de Konya Sancağı'na tabi Kureyş maa Divle Kazası ahalişi kendilerine yapılan haksızlıkları arz etmektedirler.⁶⁶ 1304/1886 tarihli başka bir belgede de Konya Vilâyeti dahilinde bulunan Kureyş Karyesi'nde meydana gelen bir yangının neden olduğu hasar anlatılmaktadır.⁶⁷

Bunlardan başka 28 Rebiulahir 1325/10.06.1907'de Akşehir'de Kureş/Koraş **قوراشه قضاة نوراسه قريشه**,⁶⁸ 1325/1908'de Ankara/Bala'da Kureşli⁶⁹ ve 1328/1910'da da Konya/Akseki'de Kureyş ismini taşıyan köyler görmekteyiz.⁷⁰

Anadolu'daki bütün bu yer adlarının dışında Rumeli'de de Kureyş yer adlarına rastlanılmıştır. Ancak bu kelimelerin yazılışlarında çoğunlukla **ق** harfi kullanılmıştır. 1305/1887 tarihinde Ergiri Sancağı'na (Yanya Vilayeti) tabi Kureyşi/Korişi **قوراشی** adlı bir kaza⁷¹ 1324/1906 tarihine gelindiğinde nahiye olarak yazılmıştır.⁷² Rumeli Vilayeti'nde bulunan Yakova'da da (1323/1905)⁷³ Kureş/Kureşi **قورسه قريشه** adında bir karye yer almaktadır.

Bunlardan ayrı olarak Manastır Vilayeti dahilinde bulunan Pirlepe Kazası'nda Kureyş Bey Vakfı **قوراشی بنده وقف** adında bir vakfın bulunması da önemlidir.

⁶² BOA, ML.VRD.TMT.d, No:9627.

⁶³ BOA, ML.VRD.TMT.d, No:9491.

⁶⁴ BOA, ML.VRD.TMT.d, No:8670.

⁶⁵ BOA, A.MKT.DV. (Sadaret, Deavi Evrakı), 117/48/1-3.

⁶⁶ BOA, A.MKT.UM. (Sadaret, Umum Vilayet Evrakı), 416/37/1-2.

⁶⁷ BOA, DH.MKT. (Dabiliye, Mektubi Kalemi), 1385/105.

⁶⁸ BOA, MF.MKT. (Maarif Nezareti Mektubi Kalemi), Dosya No: 998, Gömlek No: 74.

⁶⁹ BOA, Y.A.RES. (Yıldız Resmi Maruzat), 152/94/1-4.

⁷⁰ BOA, DH.MUİ. (Dabiliye Mubaberat-ı Umumiye İdaresi), 89/19/1-2.

⁷¹ BOA, DH.MKT. (Dabiliye, Mektubi Kalemi), 1448/97.

⁷² BOA, DH.MKT. (Dabiliye, Mektubi Kalemi), 1077/56/1-3.

⁷³ BOA, BEO (Bâb-ı Âli, Evrak Odası), 2687/201486, 201482.

Bu vakfa ait 8 Ra.1323/Haziran 1905 tarihli belgede⁷⁴ Pırlepe Kazası'nda yaşamakta olan Seyyid İbrahim, Kureyş Bey Vakfı'nın tevliyetinin oğlu Halil'e verilmesini istemektedir. Çünkü kaza naibi tarafından, müteveli (idarecilik görevi), haksız yere amca kızının oğlu olan ve mirasa hakkı olmayan Ali oğlu Mehmed'e verilmiştir. Bu sebepten Rumeli Vilayeti Genel Müfettişliği'ne yazılan arz ile bu haksızlığın giderilmesi istenmektedir.

Belgede dikkat çekici olan, Pırlepe'nin Çarşı Mahallesi'nde bulunan Kureyş Bey Vakfı'nın mütevellisinin seyyid lakabını taşımasıdır. Çünkü seyyidlik sadece Peygamber soyundan gelenlere verilmiştir. Diğer ilginç nokta da seyyid adını taşıyan bu kişinin Kureyş adı taşıyan bir vakfın mütevellisi olması ve kendisinden sonra da bu görevin oğluna devredilmesini istemesidir. Bu şehirde yaşamış ve kendi adına vakıf kurulacak kadar önemli olan Kureyş adındaki kişinin, Anadolu'daki Kureyş cemaati/aşireti mensubu olması ve buradan o yöreye göç etmesi muhtemeldir.

Yukarıda verilen belgelerde de görüleceği üzere, Osmanlı Dönemi'nde Karaman ve Konya Sancağı'na bağlı pek çok Kureyş adlı kaza ve köy bulunmasına rağmen, 20. asırla birlikte bu sayı oldukça azalmıştır. Mesela 1928 yılında Konya'ya bağlı (ulaşılabilirdiği kadarıyla) Kureyş isimli sadece bir köy vardır.⁷⁵ Bugün ise Karaman İli'nin Ayrancı İlçesi'ne bağlı, eski Kureyş-i Kebir ve Kureyş-i Sagir adının devamı olarak, Büyük Koraş ve Küçük Koraş isimlerini taşıyan iki köy mevcuttur.⁷⁶ Bunlardan başka yine Konya ilinin Tuzlukçu İlçesi'ne bağlı Koraşı Köyü adında bir köy daha vardır, ki bu köy 1968 tarihine kadar Akşehir'e bağlı Tuzlukçu Bucağı'na bağlıydı.⁷⁷

Bugün Kureyş isminin olduğu başka bir yer de Kütahya'nın Aslanapa İlçesi'ne bağlı Kureyşler Köyü⁷⁸ dür. Bu köy yukarıda bahsedilen 1845 tarihli temettuat sayımında da yine bu ilçeye (ilçenin o zamanki ise Gireği'dir⁷⁹) bağlı görünmektedir.

1892/93 yılına ait Hüdavendigâr Salnamesi'nde de Kütahya Sancağı/Kütahya Kazası/Gireği Nahiyesi'ne bağlı Kureyşler Karyesi'ne rastlıyoruz. Burada köyle ilgili isminden başka bir bilgi verilmemiştir. Bu salnamede bugünkü Aslanapa İlçesi o dönemde Gireği Nahiyesi'ne bağlı bir köy olarak görünmekte ve bu ilçenin muhacirler tarafından teşkil edildiği yazmaktadır.⁸⁰

⁷⁴ BOA, TFR.I.ŞKT. (Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği), Arzballar) 64/6389.

⁷⁵ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006, s.148.

⁷⁶ http://koyu.com.tr/ilce/Karaman,_Ayranci E.T.22.04.2017.

⁷⁷ *Köylerimiz (1 Mart 1968 gününe kadar)*, Ankara, T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, 1968.

⁷⁸ Bkz. <http://www.aslanapa.gov.tr/kureysler> (E.T.22.04.2017).

⁷⁹ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, s.37.

⁸⁰ *Hüdavendigâr Salnamesi-19*, 1310/1892/93, s.350.

Yine 1892 tarihli Hüdavendigâr Salnamesi'nde, o dönemde Kütahya Sancağı'na bağlı Uşak Kazası'nın Uşak Kasabası'nda Kureyş isimli bir köy bulunmaktadır.⁸¹ Bu köyden en son 19.03.1962 tarihli bir Cumhuriyet Arşivi belgesinde bahis vardır.⁸² Çünkü bu tarihten hemen sonra köyün ismi Ağaçbeyli olarak değiştirilmiştir.⁸³

Sonuç

Çalışmada yer alan bilgiler, bazı sözlü kaynakların ileri sürdüğü Anadolu'ya Kureyş'in (Seyyid Mahmud-ı Kebir) tek başına değil de ismi Kureyş olan bir aşiret içinde geldiği, bu aşiretin bir kısmının Tunceli'de kaldığı, bir kısmının da orta Anadolu'ya yayıldığı, dolayısıyla iki kol arasında bir soy birliği olduğu şeklindeki ifadeleri doğrulamaktadır.

Çünkü eğer bir aşiret gelmemiş olsaydı, yukarıda ayrıntısıyla verilen belgelerde de görüleceği üzere, Anadolu'nun özellikle merkez kısmında hem Kureyş adlı cemaatler, hem de daha sonra bu cemaatlerin yaşadığı yerlerde Kureyş adlı kaza ve köyler olmayacaktı. Nitekim Rumeli'de de hem Kureyş yer isimlerine hem de şahıs isimlerine rastlanılmaktadır. Özellikle Kureyş Bey Vakfı bu açıdan önemli bir veridir. Bu bölgedeki Kureyş yer ve şahıs isimleri de, orta Anadolu'dan buraya yapılan göçlerden kaynaklanmış olmalıdır. Ayrıca bugün orta Anadolu'da Kureyş yer isimleri hala devam etmektedir. Kureyş aşiretinin yaşadığı yerlerden olan Karaman'da, eski isimleri Kureyş-i Kebir ve Kureyş-i Sagir olan köyler bugün Büyük Koraş ve Küçük Koraş olarak bilinmektedir. Yine Kütahya'da Kureyşler adıyla bir köy bulunmaktadır. Uşakta da son yıllara kadar ismi Kureyş olan bir köy bulunuyordu.

Bugün Tunceli/Nazımiye ve Gaziantep/Yukarı Kayabaşı kökenli Kureyşan aşireti/ocağı da, 13. asırda Dersim yöresine gelen bu Kureyş aşiretine dayanmaktadır. Çünkü bunların isimlerini aldıkları Kureyş isimli derviş de bu aşiretin bir üyesiydi. Bugünkü ocakların çoğu da bu aşiretten gelmiştir. Bu ocakların hepsi aşiret ismi yerine, soyundan geldikleri dervişin isimlerini kullanmayı tercih etmişlerdir. Mesela Baba Mansurlar, Seyyid Savunlar bunlardandır. Yine aynı şekilde Kureyş (Seyyid Mahmud-ı Kebir)'in soyundan gelenler de atalarının ismi ile anılmış ve kendilerine Kureyşanlı denmiştir.

Burada şunu açıklamakta fayda var. Bu dervişin gerçek adı Mahmud, mahlası Kureyş'tir. Sözlü kaynaklara göre peygamberin aşiretinin ismi

⁸¹ *Hüdavendigâr Salnamesi-19*, 1310/1892/93, s.369.

⁸² Cumhuriyet Arşivi, *Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, Fon Kodu: 30-11-1-0, Yer No:290-8-4.

⁸³ https://tr.wikipedia.org/wiki/A%C4%9Fa%C3%A7beyli,_Sivasl%C4%B1 , http://www.koyumuz.net/hava_durumu-31896-Sivasli-Agacbeyli (E.T.20.04.2017).

unutulmasın diye Kureyş ismini kullanmıştır. Nitekim bu öngörü doğru çıkmıştır. Eğer Seyyid Mahmud-ı Kebir bu mahlası kullanmamış olsaydı, bugün bu soydan gelenlere Kureyşanlılar değil de herhalde Mahmudlar denirdi. Bugün Nazımiye’de Kureyş’in yaşadığı yere Deu Kureyş yani Kureyş’in köyü denmektedir. Yine genel olarak Kureyş aşireti mensupları ve özelde de Kureyşanlılar Tunceli’nin her yerine dağıldıkları için bu yörede Kureyş yer isimlerine gerek duyulmamıştır.

Sonuç olarak bugünkü Kureyşan ocağı ile 16. asırda Anadolu’da yaşamış olan Kureyş cemaati arasında 13. asra giden bir aşiret akrabalığı olduğu bütün bu bilgilerle ortaya konulmuş olmaktadır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- 10 Kasım 1721 tarihli III. Ahmet'in Tuğrasını Taşıyan *Şecere*.
 Eylül/Ekim 1747 tarihli I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan *Şecere*.
 BOA, A. DFE (*Bâb-ı Asâfî, Defterhâne-i Âmiri*), nr. 667.
 BOA, A.MKT.DV. (*Sadaret, Deavi Evrakı*), 117/48/1-3.
 BOA, A.MKT.UM. (*Sadaret, Umum Vilayet Evrakı*), 416/37/1-2.
 BOA, BEO (*Bâb-ı Âli, Evrak Odası*), 2687/201486, 201482.
 BOA, C..EV.. (*Cevdet Evkafı*), 620/31293.
 BOA, C..EV.. (*Cevdet Evkafı*), 642/32363.
 BOA, C..SM.. (*Cevdet Sarayı*), 60/3030.
 BOA, D..BŞM. (*Bâb-ı Defteri Başmubasebe*), 4131/111/1-2.
 BOA, DH.MKT. (*Dabiliye, Mektubi Kalemi*), 1385/105.
 BOA, DH.MKT. (*Dabiliye, Mektubi Kalemi*), 1448/97.
 BOA, DH.MKT. (*Dabiliye, Mektubi Kalemi*), 1077/56/1-3.
 BOA, DH.MUİ. (*Dabiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi*), 89/19/1-2.
 BOA, HAT, 727/34631.
 BOA, İ.E.ML. (*İbnülemin Maliye*), 57/5341-1/6.
 BOA, İ.E.ML. (*İbnülemin, Maliye*), 97/ 9172.
 BOA, MAD, nr. 5512.
 BOA, MAD, nr. 6185.
 BOA, MF.MKT. (*Maarif Nezâretü Mektubi Kalemi*), Dosya No:998, Gömlek No:74.

BOA, ML.VRD.TMT.d, No:1108.

BOA, ML.VRD.TMT.d, No:117 ve 17598.

BOA, ML.VRD.TMT.d, No:15998.

BOA, ML.VRD.TMT.d, No:8670.

BOA, ML.VRD.TMT.d, No:9491.

BOA, ML.VRD.TMT.d, No:9627.

BOA, Nüfus Defteri No: 3396.

BOA, Nüfus Defteri No: 3398.

BOA, Nüfus Defteri No: 3399.

BOA, Nüfus Defteri No: 3480.

BOA, TD, nr. 1061.

BOA, TD, nr. 117.

BOA, TD, nr. 32.

BOA, TD, nr. 636.

BOA, TFR.I.ŞKT. (Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği), Arzubahaller) 64/6389.

BOA, Y.A.RES. (Yıldız Resmi Maruzat), 152/94/1-4.

Cumhuriyet Arşivi, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Fon Kodu: 30-11-1-0, Yer No:290-8-4.

Hüdavendigâr Salnamesi-19, H.1310/1892/93.

TKA, TD, nr. 116.

TKA, TD, nr. 146 (eski no:287).

TKA, TD, nr. 76.

TKA, TD, nr.149.

Basılı Arşiv Kaynakları

166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1995.

387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530)-I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1996.

438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)-I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1993.

Araştırma ve İncelemeler

Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar, Oymaklar ve Boylarla İlgili Araştırma Sonuçları, Gıyasettin Aytaş (Editör), Ankara, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları, 2010

ÇAKIR, İbrahim Etem, "Uşak Kazâsı (1676 tarihli Avârız Defterine göre)", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı:28, Yıl: 2010, s.27-47.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, IV, Togan Yayıncılık, İstanbul, 2011.

İBNÜ'L-ESİR, *El Kâmil Fi't-Tarih*, Cilt:10, ter.: Ahmet Ağırakça..., Hikmet Yayınları, İstanbul, 2008.

KÖPRÜLÜ, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yayınları, 11. Baskı, Ankara, 2009.

Köylerimiz (1 Mart 1968 gününe kadar), Ankara, T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1968.

SEZEN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006.

TÜRKAY, Cevdet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2005.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, Türk Tarih Kurumu, 6. Baskı, Ankara, 2003.

İnternet Kaynakları

https://tr.wikipedia.org/wiki/A%C4%9Fa%C3%A7beyli,_Sivasl%C4%B1 ,
http://www.koyumuz.net/hava_durumu-31896-Sivasli-Agacbeyli
(E.T.20.04.2017).

http://koyu.com.tr/ilce/Karaman,_Ayranci E.T.22.04.2017.

<http://www.aslanapa.gov.tr/kureysler> (E.T.22.04.2017).